

Ruský „zákon Jarové“ posiluje pravoslavnou církev a omezuje náboženskou svobodu

RUSKO UTAHUJE ŠROUBY NÁBOŽENSKÉ SVOBODĚ

Jan Jandourek

Postavení náboženství v Rusku je tradičně silné. Jak vidíme, nepovedlo se to změnit ani komunistickému režimu s jeho ateistickou ideologií za sedm desetiletí.

Po rozpadu Sovětského svazu získala pravoslavná církev silnou pozici a podle průzkumů se k pravoslaví hlásí v Ruské federaci asi 41 % lidí. Na druhém místě je islám, který je náboženstvím jižních republik federace. V samotném Rusku se dokonce zdá, že počet lidí, kteří se považují za ateisty, klesá: „V Rusku ubývá ateistů a stále víc lidí se hlásí k pravoslavné církvi. Vyplývá to z průzkumu veřejného mínění Sociologického ústavu Ruské akademie věd, který zveřejnil list Rossijskaja gazeta. Pravoslavní věřící dnes v Rusku podle průzkumu tvoří téměř čtyři pětiny obyvatelstva. Za ateisty se označuje jen sedm procent lidí, přičemž při posledním podobném průzkumu před zhruba třemi lety jich bylo dvanáct procent. Podíl pravoslavných Rusů byl v roce 2009 kolem 73 procent, nyní je to 79 procent. Značná část lidí – podle průzkumu devět procent – uznává existenci ‚vyšší síly‘, ale k žádnému náboženství se nehlásí. Praktikujících je ovšem mezi pravoslavnými poměrně málo. Jen jedenáct procent z nich pova-

žuje za povinnost navštěvovat církevní obřady, jen dvacet procent pravoslavných se modlí. Lidí se skutečně pevnou vírou, kteří drží všechny pravoslavné svátky a pravidelně chodí do kostelů, jsou pouhá 4 % z celkového počtu pravoslavných věřících. Velkou důvěru mají zato Rusové, přesněji řečeno hlavně Rusky, k jasnovídcům, vykladačům karet a astrologům. Jejich služeb využívá 67 procent ruských žen, ale jen čtyři procenta mužů.“¹

Konec komunistických režimů ve východní Evropě před 25 lety vynesl na povrch napětí mezi římskokatolickou a ruskou pravoslavnou církví. Ruští pravoslavní představitelé Vatikán obvinili, že se snaží prostřednictvím řeckokatolické církve získat zpět pozici a zapudit příznivce pravoslaví zastupovaného moskevským patriarchátem. Římskokatolická církev tyto pohnutky popírá. Moskva ale na svém tvrzení trvá a opírá o to i svou neochotu sblížovat se s římskokatolickou církví. Vatikán tak se svou politikou sblížování náboženství u ruské

pravoslavné větve neuspěl... Metropolita Hilarion, muž číslo dvě v moskevském patriarchátu, ovšem využil pozvání na vatikánskou synodu o rodině k tomu, aby obvinil ukrajinskou řeckokatolickou církev, že se snaží k sobě nalákat pravoslavné věřící. Moskevský patriarchát podpořil anexi Krymu, což vyvolalo kritiku ze strany ukrajinské pravoslavné církve, která je autonomní součástí ruské pravoslavné církve.²

Prezident Vladimír Putin a patriarcha moskevský a celé Rusi Kyrill roku 2013.
Foto: <http://www.reuters.com>.

Že bude dominující ruská duchovní síla, tedy pravoslavná církev, žárlivá na své výlučné postavení, bylo zřejmé už od počátku 90. let. Tehdy se čekalo, jako ostatně i jinde ve střední a východní Evropě, že nastane příval různých západních a východních misionářů. K tomu ve skutečnosti v nějaké dramatické míře nedošlo. Přesto pravoslaví bojuje o své výlučné postavení a může se opírat o pomocnou ruku státu. Nejzřetelněji se to projevilo letos, kdy Duma přijala zákon o hanobení víry: „Státní дума, dolní komora ruského parlamentu, 7. dubna 2017 ve třetím a závěrečném čtení schválila návrh zákona o hanobení víry, podle kterého pachatelé hrozí až tři roky odnětí svobody. Předloha je zřejmě reakcí na skandální vystoupení dívčí punkové kapely Pussy Riot v pravoslavném chrámu roku 2012, kde prý protestovaly proti výzvám ruské pravoslavné církve hlasovat pro Vladimira Putina v prezidentských volbách. Protože hanobení víry bylo až dosud jen přestupkem, trestaným nejvýše pokutou v řádu stovek rublů, dvě punkerky byly odsouzeny za výtržnost na dva roky za mřížemi, třetí vyvázla s podmínkou. Pro přijetí zákona hlasovalo 308 ze 450 členů dumy, jen dva poslanci byli proti. Předpokládá se, že stejně hladce návrh schválí i ruští senátoři a pak podepíše prezident Putin. Za veřejné akce, vyjadřující zjevnou neúctu ke společnosti a uskutečňované s cílem urážky náboženského cítění věřících, může také hrozit pokuta ve výši až 300 tisíc rublů (asi 180 tisíc korun). Odsouzenec může také přijít o dvouletý výdělek či odpykat si 240 hodin veřejných prací. Během sporů o Pussy Riot liberální tisk připomínal, že paragrafy na ochranu víry zmizely z ruského práva spolu s carským režimem.“³

Praktické důsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Ruský nejvyšší soud potvrdil pozastavení činnosti Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi: „Rozhodnutí je podle agentury AP součástí širšího řízení, v němž ministerstvo spravedlnosti usiluje o definitivní zákaz skupiny v Rusku. Svědkové Jehovovi mají v Rusku podle vlastního tvrzení na 170 tisíc členů, oficiálně tam organizace působí od roku 1991. Činnost jehovistů je pravidelně předmětem pozornosti úřadů po celém Rusku, v řadě regionů a měst už byla tato náboženská společnost zakázána, například v Samaře, Orlu, Belgorodu

či Birobidžanu. Sami jehovisté často viděli v pozadí ústrků vlivnou pravoslavnou církev, úzce spjatou s ruským státem. Právě v Birobidžanu soud společnost jehovistů v minulosti zakázal. Připisuje jí například šíření literatury, která porušuje ruský zákon proti extremismu. „Při všech soudních procesech proti svědkům Jehovovým bylo vidět, že soud nedopřál sluchu obhajobě a stanul na straně prokuratury či ministerstva spravedlnosti,“ řekl v březnu ruské redakci BBC mluvčí ruských jehovistů Jaroslav Sivulskij, podle kterého není k zakazu žádný důvod. „Snažíme se vysvětlit lidem, že nejsme žádní extremisté. Jsme řádní občané, platíme daně a dodržujeme zákony, a tak obvinění z extremismu je prostě absurdní,“ řekl.“⁴

Web Religiia i pravo 24. dubna 2017 zveřejnil rozhovor s Vladimírem Riakovským, advokátem a členem prezidentské rady pro lidská práva, o zakazu svědků Jehovových. Riakovskij řekl: „Během devíti měsíců je v naší zemi účinná legislativa, která ve svém důsledku reguluje misionářskou činnost, tedy známý zákon Jarové (prosazovala ho poslankyně Jarovaja, pozn. aut). V současné době se soudní praxe zabývála přibližně stem různých druhů případů, které nějakým způsobem ovlivňují jednotlivé skupiny věřících a kazatelů. Rozhodnutí přijatá ohledně pokut za údajnou nelegální evangelizaci jsou většinou nespravedlivá a neoprávněná. ... V samotném zákoně Jarové je mnoho nejednoznačností a nejasných formulací... Dnešní drsné rozhodnutí bylo přijato ohledně svědků Jehovových, ale celkově, jak se ukázalo, je politika jako celek zaměřena proti netradičním vyznáním v Rusku.“⁵

Nejde ale jen o svědky Jehovovi. Zákaz, který je označován jako „protiteroristický“, odrazuje misionáře a evangelisty od sdílení evangelia s dalšími lidmi. K činnostem, které jsou podle zákona Jarové považovány za „teroristické“, patří vydávání letáků o Novém zákoně a vedení misionářských činností, jako je například studium Bible se zájemci o křesťanství. Podle zákona má provinilec zaplatit pokutu 40 tisíc rublů, což je zhruba 600 amerických dolarů.

Soudce Nejvyššího soudu Ivaněnko ohlašuje rozhodnutí Nejvyššího soudu o pozastavení činnosti svědků Jehovových. Foto: <https://www.jw.org>.

Don Ossewaarde, pětapadesátiletý baptista z Illinois a americký misionář žijící v Rusku, byl zatčen v srpnu loňského roku, když k němu přišla jedna nedělní policie. Policisté neklepali a nezvonili, ale prostě vstoupili k němu domů, když tam probíhala bohoslužba. Ossewaarde byl pak souzen ve městě Orjol. Provinil se tím, že ve svém domě vykonával bohoslužby a oznámil je inzerátem na nástěnkách v blízkých bytových blocích. Zatím je Ossewaarde jedním z 32 lidí, kteří byli údajně pronásledováni ruskou vládou za své aktivity založené na víře.

Pokutováni byli i další misionáři. Sergej Žuravljov, zástupce ukrajinské reformované pravoslavné církve, byl zatčen za kázání v Petrohradě. Ebenezer Tuah z Ghany, vůdce Křesťanského velvyslanectví, byl zatčen a pokutován ve výši 50 tisíc rublů za křest v sanatoriu ve městě Tver. Jim Mulcahy, dvaasedmdesátiletý americký pastor, který je východoevropským koordinátorem Metropolitan Community Church se sídlem v USA, byl zatčen a deportován na základě zákazu misionářských aktivit na „nenáboženských“ místech. Uspořádal „tea party“ v Samaru se skupinou LGBT.⁶ Úřady se na něj zaměřily, protože si myslely, že organizuje svatbu osob stejného pohlaví.⁷ Postižen byl i baptistický kazatel na Sibiři. Prokuratura okresu Kalar zkoumala činnost presbytera ze sdružení evangelikálních křesťanů Alekseje G. ve vesnici Chara. Provinil se tím, že nepředal ředitelství Ministerstva spravedlnosti písemnou formou oznámení o zahájení činnosti

náboženské skupiny. Tím údajně porušil požadavky federálních zákonů „o boji proti extremistické činnosti“ a „o svobodě svědomí a náboženských sdruženích“. Byl potrestán pokutou.⁸

Pokud je nový zákon považován za protiteroristický, lze se samozřejmě ptát, jaké je postavení muslimů v Rusku. Islamistický terorismus je ve světě silný a řada muslimů v Ruské federaci žije v jižních oblastech, kde v 90. letech panovaly silné separatistické tendence. Denis Sokolov v článku publikovaném v americkém Newsweeku připomíná, že v současnosti pochází z Ruské federace více než dva tisíce válečníků v Sýrii a Iráku, kteří bojují za takzvaný Islámský stát. Mnozí jsou muslimové ze severního Kavkazu, který byl postižen válkou, terorem a brutálními represemi státu po více než dvě desetiletí.

Když se Sovětský svaz zhroutil, obyvatelé téměř celého islámského jihu stále žili v tradičních venkovských komunitách. „Čečensko, Dagestán, Ingušsko a další území severního Kavkazu patřily mezi poslední oblasti Ruska, které se urbanizovaly. Procesy urbanizace, které často trvají generace, byly zde stlačeny do dvou krátkých a násilných desetiletí,“ připomněl Sokolov. Postsovětské změny přivedly tisíce mladých mužů a žen z venkovských horských vesnic přímo do 21. století a způsobily rozpor s jejich tradičním způsobem života, na němž se od středověku téměř nic nezměnilo.

Celkově až jeden milion Čečenců a Ingušů, jeden milion Dagestánců a dalších asi půl milionu příslušníků menších národů se přestěhovalo z místa původu za prací. Ale nešlo jen o ekonomické motivy. Války v roce 1992 v Severní Osetii a v letech 1994 a 1999 v Čečensku vyhnaly stovky tisíc lidí. „Tato rozptýlená populace, oddělená od svých domovů a tradic, se často obracela ke svému náboženství – islámu – jako způsobu, jak se spojit se svou minulostí, obnovit svou identitu a vytvořit komunitu. Tato rostoucí islámská renesance získala sílu jak ve vesnicích, tak mezi komunitami, které se rozptýlily při hledání práce,“ uvedl Sokolov.

Orgány prosazující zákony v regionech s islámským obyvatelstvem (ať už v Rusku nebo v nově nezávislých postsovětských státech) začaly pronásledovat salafisty nebo muslimy s fundamentalistickým náboženským přesvědčením. Ti

byli někdy označováni jako „noví muslimové“, protože nenásledují takzvané „oficiální duchovenstvo“ nebo staré „sovětské imámy“, kteří byli vůči Moskvě loajální a mezi nimiž měly státní bezpečnostní služby své informátory.

Ústřední vláda i regionální úřady vnímaly toto rostoucí společenství věřících jako hrozbu pro státní moc. Někteří z nových islámských vůdců absolvovali náboženské vzdělávání v zahraničí a také některá islámská centra v Rusku byla financována z ciziny. Úřady se obávaly, že radikální islám povede k separatismu a terorismu, zvláště po zkušenostech dvou čečenských válek a dalších konfliktů na Kavkaze.

Státní orgány se nejdříve spoléhaly na zneužívání donucovacích a bezpečnostních agentur k zabíjení, zatýkání a zastrahování místních vůdců i věřících. Dále pak zavedly zákony a prováděly propagandu, aby označili určité oblasti islámu a věřící za extremisty. Na seznamech „nedůvěryhodných“ občanů a hledaných zločinců se ale ocitli i aktivisté. Zjistili, že jsou vyšetřováni podle stejných článků trestního řádu jako radikální islámští bojovníci.

„Být na jednom z těchto seznamů může znamenat zadržení, výslech zahrnující mučení a únosy osobami činnými v trestním řízení, včetně únosů za výkupné. Typickou taktikou orgánů činných v trestním řízení v Rusku a ve Střední Asii je podstrčení drog a střeliva při prohledávání domů a automobilů „nových muslimů“. Oběti jsou pak zatčeny a mají možnost volit mezi dlouhým trestem odnětí svobody a koupením svobody... a zároveň šance opustit zemi.“⁹

Pozoruhodná je i protizápadní retorika oddělení vnějších věcí patriarchátu: „Dětem je nutno předávat jasné představení nábožensko-morálních hodnot, které předpokládají odmítnutí nespravedlivého nepřátelství, čistotu v osobním životě a připravenost k oběti pro bližní a vlast. ... Jestliže tyto hodnoty nebudou vyučovány na školách, pak bude země bez budoucnosti, podobně jako jsou téměř bez budoucnosti země západní Evropy, které se oddaly uctívání kultu svobody, komfortu, blahobytu a tzv. osvobození od komplexů – tedy od mravnosti,“ uvedl představitel Ruské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu.¹⁰

V žurnalistickém stylu bychom mohli říci, že vedení Ruska se chová trochu jako fimový gangstři, kteří – než někoho

zastřelí – řeknou: „Neberte si to osobně.“ I tady můžeme věřit tomu, že v Kremle nemají nic proti baptistům ani proti jehovistům. Možná dokonce ani proti umírněným muslimům. Všechny tyto náboženské organizace ale představují narušení ideologického monopolu, který každá autoritativní moc chce mít. Katolíci a protestanti mají centra svých církví v cizině. Malé náboženské společnosti, které se chtějí šířit, musí misijně působit i na veřejnosti, protože na získávání nových stoupenců jejich malá centra samozřejmě nestačí. A muslimové mají smůlu, že islamistický terorismus je reálným faktem, a proto se dá boj proti němu současně použít jako záminka pro různé represe a omezování svobod, které s bojem proti terorismu nijak nesouvisí. Postižené církve a náboženské společnosti může utěšit aspoň to, že v tom nejsou samy a že stejně ruské vedení zachází třeba s neziskovými organizacemi, které také označuje za cizí agenty a nejradši by je v zemi vůbec nevidělo.

Je otázkou, proč se ruská vláda pouští do boje, který nakonec nemůže vyhrát. Osud „vědeckého ateismu“ v Sovětském svazu by mohl být dostatečným varováním.

Poznámky

- 1 „V Rusku podle průzkumu přibývá pravoslavných věřících“, *ČTK*, 16. 1. 2013, URL: <http://www.denik.cz>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 2 „Podle Vatikánu pád komunismu obnažil spory mezi církvemi“, *ČTK*, 18. 11. 2014, URL: <http://www.parlamentnilisty.cz>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 3 Jan Kirschner, „Ruský Nejvyšší soud potvrdil pozastavení činnosti Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi“, *Christnet*, 7. 4. 2017, URL: <http://christnet.eu>, navštíveno 7. 4. 2017.
- 4 Tamtéž.
- 5 Roman Lunkin, „Protestant attorney regrets failure of justice in court's decision“, *Religia i pravo*, URL: <http://www2.stetson.edu>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 6 Zkratkou LGBT se označují lesby, gayové, bisexuální a osoby, kteří svou genderovou identitu vnímají v rozporu se svým pohlavím.
- 7 Perry Chiamonte, „American pastor faces fines, end of ministry under new Russian law“, *FOX News*, 2. 10. 2016, URL: <http://www.foxnews.com>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 8 „Baptist preacher convicted in Siberia“, *Russia Religion News*, 24. 4. 2017, URL: <http://www2.stetson.edu>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 9 Denis Sokolov, „Putin's savage war against Russia's new muslims“, *Newsweek*, 20. 8. 2016, URL: <http://www.newsweek.com>, navštíveno 9. 5. 2017.
- 10 „Ruská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu vítá zavedení výuky islámu na čečenských školách“, *Interfax*, 2005, URL: <http://www.orthodoxia.cz>, navštíveno 29. 4. 2017.

PhDr. Jan Jandourek, Ph. D. (*1965) je sociolog, spisovatel a esejista. Absolvoval studium katolické teologie a sociologie v Praze. Je členem redakce revue pro křesťanství a kulturu Souvislosti, pravidelným příspěvatelem Lidových novin, Literárních novin a časopisu Anno Domini.